

22.8. v souvislosti s komplikující se situací byl zvýšen stupeň pohotovosti jednotek 36. letecké armády. Na letištích v Náměšti, Přerově a Bratislavě bylo v 1. stupni pohotovosti po jedné letce, a po jedné rotě ve stupni 2.

29.8. se z letiště Přerov přesunul na letiště Tuřany (Brno) 515. pluk stíhačů.
[...]^s

ÚSD, Sb. KV ČSFR, ZIM, Zpráva generála Provalova maršálu Zacharovovi z 22.9.1968, český překlad maďarské verze. - Strojopis A4, 39 s. (MHKI - Ústřední archiv maďarské armády, cs. 5/12/11.)

a Stupeň utajení, počet výtisků a stran.

b-i Podtrženo u původce.

j Technické podrobnosti přípravy jednotek skupiny „Jih“ soustředěných ve výchozích prostorech pro zahájení operace „Dunaj“ k 29. červenci. - 7 s.

k-r Podtrženo u původce.

s Taktickooperační vyhodnocení operace, nasazení bojové techniky, připravenosti vojáků, materiálně-technického zabezpečení, závěry a návrhy pro velení Sovětské armády. Zprávu podepsal generál K. J. Provalov a generál F. K. Maruščák 22.9.1968. - 17 s.

1 ČS + 1,5 hod. - stanovení doby k dosažení určeného prostoru na území Československa po zahájení útoku z prostoru soustředění.

2 Přílohy, na něž se zpráva odvolává, jsme neměli k dispozici.

3 Mapu, na niž se zpráva zde i na dalších místech odvolává, jsme neměli k dispozici.

4 Československo-sovětské jednání v Čierné nad Tisou ve dnech 29.7.-1.8.1968 a schůzka vedoucích představitelů šesti komunistických a dělnických stran v Bratislavě 3. srpna 1968 zahájení operace Dunaj o několik týdnů odložily. Viz BENČÍK, A.: *Operace „Dunaj“...*, s. 93 n.

Operace Dunaj, největší vojenská operace v Evropě po druhé světové válce, se účastnilo několik skupin armád, jejichž nástup byl zahájen současně z NDR, Polska, Ukrajiny a Maďarska kolem 23. hodiny 20. srpna. Z NDR zahájila nástup 1. gardová tanková armáda a 20. gardová motostřelecká armáda, zatímco 7. tanková divize a 11. motostřelecká divize NDR zůstaly před čs. hranicemi v roli záloh. Z Polska nastupovaly divize Severní skupiny sovětských vojsk, 2. polská armáda a o několik dnů později (26.8.) 11. gardová armáda. Kromě toho z Polska, resp. z Ukrajiny, nastupovala 38. sovětská armáda a spolu s ní i dva pluky bulharské armády. Z jihu z Maďarska nastupovala sovětská skupina „Jih“ a spolu s ní i jí podřízená zesílená 8. maďarská divize. Nástup těchto vojsk zajišťovaly a podporovaly 24. sovětská letecká armáda z NDR, 4. a 9. sovětská letecká armáda z Polska a menší letecké síly polské a maďarské. Intervenní armáda se skládala z asi 28 pozemních a výsadkových divizí podporovaných pěti leteckými armádami. Byla vyzbrojena všemi druhy těžkých zbraní včetně raketových. Podle údajů, které náčelník generálního štábu ČSLA generál Rusov oznámil na schůzi předsednictva Národního shromáždění 26. srpna, představovala těžká bojová technika interventů na 6300 tanků, 2000 děl, 550 bojových a 250 dopravních letadel. Viz BENČÍK, A.: *Operace „Dunaj“...*, s. 118 n.

5 Ministr obrany SSSR maršál A. Grečko.

6 Zběžný pohled na mapu Maďarska vyvolává dojem, že tyto údaje jsou silně nadsazené.

7 Srov. dok. č. 77.

8 Srov. *Sedm pražských dnů...*, s. 6 n.

83

1968, 28. srpen,^a Praha. - Zápis z vojenské porady u prezidenta L. Svobody o situaci v československé armádě po intervenci a po podepsání takzvaného moskevského protokolu.

[...]^b

Porady se zúčastnil celý velitelský sbor ČSLA v čele se s. ministrem, doprovázeným náčelníkem generálního štábu, náčelníkem HPS ČSLA a náměstký ministra, v celkovém počtu 36.

Poradu zahájil s. prezident slovy: „Pozval jsem Vás v této velmi těžké době, abych Vám sdělil své stanovisko k událostem posledních dní. Chci Vám především poděkovat za to, že armáda se chovala dobře, byla ukázněná a plnila dobře rozkazy ministra národní obrany a rozkaz můj, že nedošlo k vystoupení našich jednotek proti Sovětské armádě, protože v takovém případě by byla situace velmi zlá. Proto je dobré, že armáda nepřispěla k zhoršení situace. Chtěl bych se dozvědět od jednotlivých velitelů okruhů a armád, jak probíhaly události u jejich jednotek a jaká je současná situace.“

Poté s. ministr vyzval velitele Středního vojenského okruhu generála Valo k hlášení.

Gen[erál] Valo: „Velitelé a štáby od začátku krize plní rozkazy ministra národní obrany a rozkaz prezidenta republiky. K vyvrcholení situace došlo včera po vyhlášení moskevského komuniké.¹ Ke střetnutí mezi našimi vojáky a cizími vojáky nedošlo. Byly náznaky nesouhlasu. Po Vašem projevu a po projevu s. Dubčeka² se situace vyjasnila. Byl jsem osobně u podřízených svazků a sdělil jsem velitelům i své jednoznačné stanovisko: Věřil jsem Vám po celou dobu v bojích, věřil jsem Vám v těchto těžkých dnech a věřím Vám za všech okolností. Od všech svazků a KVS je vyslovována důvěra Vám a s. Dubčekovi. Jsou některé námitky proti komuniké. Byly některé horké hlavy, a to i na štábu i ve vojscích, ale situaci jsme zvládli. Po celou dobu jsme byli ve spojení s ministerstvem národní obrany.“

Dotaz s. prezidenta: „Máte velení v rukou?“

Odpověď: Ano.

Gen[erál] Procházka, velitel ZVO: „Velitelství vyvinulo velké úsilí, aby nedošlo ke konfliktům. To se podařilo. Velitelé a štáby i vojska plnili rozkaz s. prezidenta republiky a rozkazy ministra. Byli přesvědčeni, že jsme byli bezdůvodně napadeni, že dochází k bezpráví. Vám a s. Dubčekovi všichni věří a budou věřit. Situace byla složitá, protože v našem teritoriu se soustředilo mnoho vojsk. Útvary byly obkličovány. Velitelé a štáby splnili své úkoly. Máme velení v rukou. Komuniké není dobré. Uklidnění nastalo po Vašem projevu a projevu s. Dubčeka.“

Náčelník štábu VVO³ – omlouvá neúčast gen. Kodaje, který je na sjezdu KSS: „Od začátku byla jednota jak ve velení a svazcích. Byla schválena rezoluce. Od začátku krize plníme jen rozkazy Vaše a ministra národní obrany. V našem teritoriu jsou vojska všech pěti armád. Zjistili jsme, že některé jednotky neznají rozkazy gen. Pavlovského,⁴ a stálo nás to mnoho námahy, abychom zajistili pořádek, aby nedošlo k poruchám a konfliktům. Nedošlo k žádnému zranění našich vojáků. Po vyhlášení komuniké došlo ke značnému znepokojení. Po vašich projevech nastalo uklidnění a vyjasnění. Stojíme za Vámi, Dubčekem a za velením armády. Máme pravidelné spojení s ministerstvem národní obrany a s generálem Kodajem.“

Gen[erál] Kamenický:⁵ „Od 21.8. vznikla na letištích velmi složitá situace, různá v jednotlivých posádkách, protože naše jednotky jsou rozmístěny prakticky po celém území republiky. Tuto situaci zhoršovalo to, že naši důstojníci měli a mají s mnoha důstojnky okupujících vojsk kolegiální i přátelské vztahy. K vyhrocení došlo na letištích v Českých Budějovicích a v Žatci. Situace byla zvládnuta a nedošlo k žádným konfliktům nebo srážce. Dne 22.8. došlo k hlubokému narušení z území NDR, ale naše svazky neměly možnost aktivně působit.⁶ V současné době sovětské jednotky obsazují velitelská stanoviště a předpokládáme, že obsazování bude pokračovat. Vojska se chovala a chovají ukázněně. Komuniké není dobré, po projevech nastalo uklidnění. Stojíme za Vámi a s. Dubčekem. Politická situace je dobrá.“

Gen[erál] Kúkel:⁷ „Ve vojscích naší armády jsou Vaše rozkazy plněny. Neplní se jen poslední bod rozkazu ministra o poskytování pomoci Sovětské armádě (první rozkaz). Všechna letiště jsou obsazena, situace někde je velmi napjatá. Nebezpečí je v tom, že cizí vojska nedovolují ošetření náročné letecké techniky a zařízení letišť, takže hrozí nebezpečí velkých škod, jestliže projdou lhůty udržovacích prací. Na letištích Mošnov, Hradec Králové a Kbely jsme prosadili uvolnění těchto prací.“

S[oudruh] prezident: „Podejte krátké písemné hlášení MNO.“

Odpověď: „Hlášení jsme podali. Cestou pojitkem i osobním stykem jsem spojeni s útvary. Včera se velitel jednoho útvaru nervově zhroutil.“

S[oudruh] prezident: „Doufám, že jste na něho nebyl zlý.“

Odpověď: „Nikoliv, byl vyměněn a odešel na léčení. Po vyhlášení komuniké byla situace nedobrá, po projevech Vašem a s. Dubčeka došlo k uklidnění. Stojíme za s. Dubčkem a za Vámi, s. prezidente, a uvědomujeme si, že za dané situace jiné řešení není.“

Gen[erál] Peprný:⁸ „V Pohraniční stráž se od počátku plní vydané rozkazy.“

S[oudruh] prezident: „Hranice zajišťujete vy?“

Odpověď: „Ano, kromě oddělení pohraniční kontroly. Od začátku se projevovaly ze strany cizích vojsk tendence nabízet pomoc při ochraně hranic. Všechny nabídky odmítáme. Ve třech případech došlo k požadavkům na složení zbraní. Naši velitelé však zbraně nesložili. V jednotkách je klid, i když musíme některé jednotlivce uklidňovat a přesvědčovat. Pohraniční stráž nedala ani v jednom případě podnět ke konfliktům. Cizí velitelé přicházeli s námitkami o nedostatecích při zabezpečení hranic. Čelíme jim argumenty. Podplukovník Častulík od chebské brigády se v pátek svémocně vzdálil od jednotky a uprchl přes oplocení do Sadové k Šalgovičovi. Po vyhlášení komuniké byla situace vážná, po projevech došlo k uklidnění. Velitelé dali záruku, že situaci udrží. Někde jsou horké hlavy, ale s těmi velitelé a stranickopolitické orgány hovoří a vysvětlují jim situaci. Dál budeme plnit Vaše rozkazy a rozkazy ministra. Zásobování cizím jednotkám neposkytujeme. Ujišťuji, že situaci máme plně v rukou. Radiové spojení nepřerušeno, protože to je jediné spojení s jednotkami. Přes vyzvání jsme spojení nepřerušili.“

Gen[erál] Lalo:⁹ „Naši velitelé a vojáci se od počátku postavili za Vaše rozkazy. Vzrušení nastalo, když se rozneslo, že ve Štúrově odzbrojují maďarská vojska naše jednotky.“ (Popisuje přepadení kasáren ve Štúrově v noci v 01.00, kdy vojáci v nedostatečném oblečení byli vyhnáni z kasáren, důstojníci byli zadrženi a jednotlivě vyslýcháni až do poledních hodin.)¹⁰ „Situace byla vyřešena. V současné době je útvar bojeschopný. Smíšený sbor je připraven kdykoliv splnit rozkazy.“

S[oudruh] ministr: „V počátku nešlo o jediný případ. Ministerstvo národní obrany proto zasáhlo u sovětského velení a později již k dalším případům nedocházelo.“

Gen. Lalo pokračuje: „Již během dne se situace uklidnila. Byly velké potíže s tím, že velitelé maďarských jednotek ani neznali rozkazy gen. Pavlovského. S[oudruhu] prezidente, máte naši důvěru, stojíme za Vámi.“

Gen[erál] Chlad:¹¹ „V posádce Praha je situace velmi složitá, ale přesto se nevyskytl ani jeden případ konfliktu. Velitelství posádky bylo obsazeno násilím, žádali na nás složení zbraní, k odzbrojení však nedošlo. Prapor prožívá tyto události velmi těžce, jako celý národ...“

S[oudruh] ministr: „Sedněte si a uklidněte se.“

S[oudruh] prezident: „Vysoce si cením těch, kteří se neubránili dojetí, těch, kteří včera třeba nadávali a nesohlasili s komuniké. Chování našeho lidu nám dalo důkazy o vysokém vlasteneckém uvědomění. Nyní však musíme nastoupit cestu rozumu.“

Všem Vám děkuji za zprávu a chtěl bych poznamenat, že tak jak to prováděli Maďari, tak to mělo být prováděno všude. Svým postojem jste uchránili náš stát. Děkuje Vám.“

S[oudruh] prezident pak vyzval všechny k přípitku.

Poté se s. prezident ujal slova. Vzpomněl na podobné shromáždění velitelského sboru armády, které svolal v únoru 1948 do budovy nynější VPA. Věděl, že několik velitelů (3 až 4) nesohlasil, vysvětlil jim situaci, dal příkazy a pak přivedl do shromáždění ministra J. Masaryka. S[oudruh] prezident pak podrobně vyprávěl průběh shromáždění a zakončil tehdejšími slovy Jana Masaryka: „Pánové velitelé, nedopusťte, aby z jediné pušky vyšla rána do lidu.“

A s. prezident zakončil: „Dnes bych Vám chtěl říci toto: Nedopusťte, aby z jediné pušky vyšla rána proti sovětskému člověku. Dosud se tak nestalo a tak doufám, že k tomu nedojde. Ještě

jednou Vám vyslovuji pochvalu za to, jak se armáda chovala v těchto dnech a že jste zabránili odzbrojení.“

Potom přistoupil s. prezident k výkladu současné situace: „Jak došlo k vpádu cizích vojsk, víte lépe než já. My jsme všichni prohlásili, že je nikdo nepozval: ani já, ani vláda, ani předsednictvo ústředního výboru strany. Tuto skutečnost jsme řekli a ví to celý svět. Ale realita je taková, že jsou tady. Pravda a morální právo jsou na naší straně.“

Již první den jsem měl rozhovor se s. Brežněvem a učinil jsem některá opatření. Před odjezdem do Moskvy jsem byl pozván před určitý kolektiv, který mi přinášel návrh, abych rozpustil vládu a vytvořil novou „revoluční“ vládu. To jsem přirozeně nemohl přijmout a řekl jsem jim, že bych si raději vpálil kulku do hlavy. Kategoricky jsem žádal, aby ústavní orgány mohly zahájit svou práci. Žádal jsem, aby uvolnili Dubčeka, Černíka a ostatní a že jediné zákonnou cestou můžeme zahájit řádnou práci. Odpověděli, že to nemohou tady řešit, že mají příkaz z Moskvy. Žádal jsem o jednání s Moskvou. Na tom jsme se dohodli s vládou. V 7 hodin ráno byl tento požadavek přijat. Dohodli jsme se, že se mnou pojedje za vládu s. Džúr, Klusák (s. Džúr v případě, že by nemohl jet s. Husák), za NF s. Kučera, z předsednictva ÚV Biřak, Piller a Indra. Po přiletu do Moskvy jsem se nejprve setkal sám s Brežněvem, Kosyginem a Podgorným a sdělil jsem jim, proč jsme přijeli, a postavil opět kategoricky požadavek, aby uvolnili soudruhy Dubčeka, Černíka, Smrkovského, Kriegla a ostatní. Bez dlouhého dohadování sdělili tito představitelé, že souhlasí. Vysvětlovali, že ss. Dubček a Černík jsou tady, ostatní že jsou v prostoru Lvova a že se tedy dostaví později. Hned první den přišel s. Dubček a Černík, druhý den s. Smrkovský, Špaček a Šimon. To už bylo dobré, měli jsme už polovinu předsednictva ÚV.

Byli pozváni také straničtí představitelé ostatních čtyř stran a sovětští představitelé s nimi jednali. Přišli pak znovu s požadavkem postavit „revoluční vládu“. Tento požadavek jsme kategoricky odmítli a oni ustoupili. Byl tam taky s. Kriegel, měli námítky, aby se zúčastnil jednání, ale že s námi odjede. Posledního dne jednání ho chtěli připustit k jednání, jestliže se zaváže, že podepíše tajný protokol. On to odmítl, že se celého jednání nezúčastnil, že je nemá zažíté. Nechtěli jej pak pustit, trvali jsme však na tom, že se vrátíme domů i se s. Krieglem, a tak ho pustili.

To, co jsme chtěli – uvolnění Dubčeka a Černíka – to se na naši žádost stalo. Že dali souhlas, aby tito soudruzi stanuli v čele orgánů a jednali, to se stalo na náš návrh. Soudruzi viděli, jak Brežněv mi gratuloval, že se to stalo mou zásluhou.

V tom komuniké jsme to snad mohli lépe vyjádřit. Je tam slovo o přátelství. Mohli jsme se ho vzdát, ale je to historická skutečnost.

Není pravdou, že jsme kapitulovali, ani v nejmenším – ne. Dosáhli jsme toho, že byl přijat závěr, že všechna cizí vojska z naší země odejdou, dosáhli jsme toho, že byly uznány dosavadní ústavní orgány, dosavadní vláda. Vláda sestaví komise a tyto komise budou dále projednávat otázku evakuace.

Nejeli jsme do Moskvy proto, abychom kapitulovali, ale proto, abychom tam prosazovali naše stanovisko.¹²

S[oudruh] prezident pak uvedl příklad telefonického rozhovoru, který měl před hodinou s jednou starší ženou, oddanou vlastenkou a obětavou soudružkou, aby ukázal její výhradně citový přístup k výsledku jednání, a znovu opakoval, že je správné, když naši lidé prožívají tyto události hluboce citově, ale že nyní musí nastoupit rozum, chladné a rozvážné posouzení skutečnosti.

V závěru pak vyzývá shromážděné velitele a politické pracovníky: Nedopusťte, aby jediná rána... a plňte ukázněně rozkazy ministra a taky moje.

S[oudruh] prezident pak dal přečíst s. gen. ŠmolDasovi právě schválené prohlášení, podepsané jím, s. Dubčekem, Černíkem a Smrkovským (později publikované).

„To by bylo všechno, co jsem Vám chtěl říct. Šlo o dvě možnosti: buď bojovat nebo jednat. Cestou boje jsme jít nemohli, zvolili jsme jednání a dosáhli jsme toho, že vojska odejdou a jednání skončil s. prezident za potlesku zúčastněných.

Na pozvání s. prezidenta se dostavil předseda vlády s. Černík, kterému opakovali velitele svá hlášení. S[oudruh] Černík pak hovořil:

„Především mi dovolu, abych projevil svou radost nad tím, že se tu dnes s vámi mohu setkat a poděkovat vám, že jste se připojili k žádosti všeho lidu o naše propuštění. Děkuji zvláště za statečný postoj s. prezidenta republiky, jehož rozvaha a moudrost znamenaly rozhodující moment pro řešení situace.

Od prvního dne jsme si museli nejen my, ale všichni lidé u nás postavit otázku: Co jsme udělali? Proč se proti nám takto zakročilo? Vždyť jsme nechtěli nic jiného, než slušně žít a budovat socialismus podle podmínek, které jsme považovali za nejvhodnější. My jsme se nechteli přece odtrhnout. Pro naše národy, pro náš malý stát byla naprosto jasná nutnost opřít se o Sovětský svaz. A nebyla to jen nutnost, ale i otázka srdce. Kde jinde má SSSR takovou lásku a historicky zakořeněnou důvěru, jako měl u nás, mezi našimi lidmi.

My přece víme, že ČSSR patří do sovětské sféry a souhlasíme s tím. Každý ví, že za ČSSR nebudou bojovat Američané, protože by ztratili celou Evropu. Naše národy, které prožily stáletí útlaků, si dovedou vážit své svobody, ale také svých spojenců. Proč tedy? Přece člání v LL nebo nějaký KAN atd. nemohou ospravedlnit takový postup proti nám.

Podívejme se, kam směřoval první útok. Nikoliv proti nějakému středisku kontrarevoluce, ale proti vedení strany. Prvními zajatci byli vedoucí představitelé strany Dubček, Černík, Smrkovský a další. To je to strašné, to je ta velká ostuda.

My víme, že malý národ se může bránit pouze svým intelektem. Ne silou. To není kolaborace. Musíme hledat cesty k budování vlastní země v daných podmínkách. Co by řekli ti, co přijdou po nás, kdybychom se dali do boje a zavinili okupaci na několik desítek let?

Musíme vycházet z dané situace, která je výsledkem druhé světové války. Vznikly sféry vlivu, které jsou velmocemi respektovány. Ať chceme nebo nechceme, má každá tato sféra své centrum a ať chceme nebo nechceme, existence centra znamená někdy i určitou podřízenost. Nemůžeme z toho vyskočit, ale jako malý národ si můžeme chytrou politikou vytvořit v těchto podmínkách prostor.

Politické otázky se řešily vojenskou cestou a výsledek může být dosažen jen bojem (za cenu krve) nebo politickým řešením (postupně). Jak rychle dokážeme přesvědčit, že jsme schopni převzít odpovědnost za naše poměry, tak rychle se vrátí vláda do našich rukou. A vy nám musíte v tomto procesu konsolidace pomoci.“

S[oudruh] Černík pak informoval velitele o opatřeních, která v těchto dnech převzala vláda a jaká opatření budou muset být přijata v nejbližší budoucnosti. Dále říká: „Pasivita není program. Lidé mají pocit křivdy. Čekali, co přivezeme, a my jsme zatím přivezli jen reálnou možnost znovu začít budovat to, co jsme si předsevzali v lednu. Jsme natolik dospělí, abychom nechtěli řešit politické otázky silou.“

V průběhu Černíkova projevu se dostavil také s. Dubček, bouřlivě vítán všemi přítomnými. I s. Dubček pak setrval s velitelem v improvizované besedě, ve které hovořil o současných problémech a odpovídal na dotazy.

Shromáždění skončilo vyhlášením RPR (později publikován) ve 13.30 hod.^c

Vojenská kancelář prezidenta republiky, č.j. 0781/68. – Strojopis A4, 9 s.

a Zázpis mylně uvádí datum konání porady – 29. srpna 1968. Konala se však o den dříve, 28. srpna, jak správně uvádí tajemník vojenské rady MNO plk. Merta, který rovněž pořídil oficiální zázpis této porady. (Viz VHA.